

TARİH

ON BİN YIL ÖNCE MELENDİZ KIYISINDA YAŞAM AŞIKLI HÖYÜK

Günümüzden on bin yıl önce Orta Anadolu'da, Melendiz Irmağı'nın kıyısında yaşayan topluluklar, avcılık ve toplayıcılığa devam ederken, bir taraftan da tarıma ve hayvancılığa doğru, yalnızca kendilerinin değil, kendilerinden sonraki kuşakların da yaşamını kökten değiştirecek adımlar atıyorlardı. Aksaray Aşıklı Höyük'te devam eden kazı ve araştırmalar, o ağır aksak atılan adımlara ve o dönem insanların yaşamına ışık tutmaya devam ediyor.

YAZI Heval Bozbay FOTOĞRAFLAR Aşıklı Höyük Kazı Arşivi

Heyelan nedeniyle boşaltılan eski Kızılkaya Köyü'nden Aşıklı Höyük ve Hasan Dağı.

Kuşbakışı Aşıklı Höyük'te kazı yapılan alanlar.

Kazılarda ortaya çıkarılan mimari kalıntılar örnek alınarak yapılan deneysel evler. Dama örtülen sazların üzeri su geçirgenliğini azaltmak için toprakla örtülür.

Aşıklı Höyük'te bir konutun içinde kazı çalışmaları. Sol tarafta hemen her evde rastlanan yassı taş döşeli standart ocak.

A K SARAY'DAN GÜZEL-YURT İLÇESİNE GİDEN KARAYOLUNUN

yaklaşık yirmi beşinci kilometresinde, sol tarafta, Gülağaç ilçesine giden yol ayrımı bulunur. O asfalt yola sapsanız, bir kilometre sonra karşınıza Kızılkaya Köyü'nün köprüsü çıkar. Köprüyü geçtikten hemen sonra, sağ tarafta, kırmızı renkli, iki katlı bir bina vardır, köyün eski muhtarlığı. Binanın altındaki karanlık dükkan, mesleğini azimle sürdüren yaşlı bir marangoza aittir. Testere, çekiç, hızar sesleri arasından marangozu geçer ve kaldırım taşı döşeli, iki tarafı ağaçlıklı yolu takip ederseniz, birkaç yüz metre sonra, üzeri otlarla -tabii kış ise karla- kaplı, on dört-on beş metre yüksekliğinde, köylülerin Aşıklı Höyük dediği bir tepcecikle karşılaşsınız. Burası, en aşağı on bin yıl önce burada yaşamaya başlamış ve yaklaşık bin yıl boyunca burayı mesken tutmuş insanların evlerinin ve diğer kalıntılarının üst üste yığılmasıyla oluşmuş, yapay bir tepciktir.

Tepeciğin yanından kıvrıla kıvrıla akan Melendiz Nehri'nde çocuklar ve gençler elbiselerini çıkarmış, mavili-beyazlı donları, ellerinde tuttıkları çuvala benzeyen ağlarıyla nehrin kuytularında saklanan pullu balık (tatlısu kefali) yakalama telaşındadır. Eğer haftasonuysa, nehir boyunca yer yer dumanlar ve o dumana karışan et kokuları yükselir gökyüzüne doğru; et seven biri için iştah açıcı bir manzara. Aksaray'dan, çevre köy ve ilçelerden piknik yapmaya gelenler, söğüt gölgelerini parsellemiştir. Nehrin iki yanındaki tarlalarda köylüler mevsimine göre çapalama, sulama veya hasat der-

dindedir. Şansınız varsa, eşeğinin sırtına yüklediği bir iki balya otla evine dönen Kadir Emmi'ye ya da köyden başka herhangi birine rast gelebilir, onlarla birkaç kelime sohbet edebilirsiniz.

Elinizde bir zaman makinesi olsaydı ve onu kullanarak buraya yüz yıl, hatta birkaç bin yıl önce gelebilseydiniz, neredeyse aynı manzarayla karşılaşırınız; nehirde balık tutan, oyun oynayan çocuklar, sağa sola serpiştirilmiş arpa, buğday tarlaları, bu tarlalarda çalışan, işten güçten beli bükülmüş, yorgun ama herhalde umutlu köylüler... Sanki yüzyıllar hatta binyıllar boyunca hiçbir şey değişmemiş gibidir. Kimbilir, belki de hayatın değiştiği, zamanın ilerlediği düşüncesi bizlerin bir kuruntusundan başka bir şey değildir.

Demin rast geldiğiniz tepeciğin eteğindeki düzlükte, iki grup halinde, bir düzine kadar ev bulunur. Bu evler, yöre insanının evlerini yapmakta pek tercih etmediği kerpiçten inşa edilmiş, tek katlı, düz damlı evlerdir. Her bir evin duvarları

Dam Romperi aecrit, vas sic moraris hactum anum pris s sic mortmyşra

ya diğer eve bitişiktir ya da arada bir insanın geçemeyeceği kadar küçük bir aralık bırakılmıştır. Bu aralıklar ise kemik, taş vesaire ile çöplük gibi doldurulmuştur. Evlerin arasında sokak, bahçe, avlu veya meydan denebilecek, insanların çeşitli amaçlarla, örneğin biraraya gelebilmek için kullandığı alanlar ise hemen hemen hiç yoktur. Bugünkü evlerimizde olup da bu evlerde olmayan bir diğer şey ise kapıdır, bu evlerin kapıları yoktur. Eve girmek için duvara dayalı merdivene tırmanıp, damda bulunan açıklıktan içeriye tekrar bir merdivenle inmeniz gerekir. Eğer karanlık veya düşme korkusu sizi eve girmekten alıkoymaz da merdivenden aşağıya inerseniz, kendinizi sihirli bir kapıdan geçmiş ve binlerce yıl önce-

DeneySEL bir evin içi. (Üstte.)
Çeşitli bitkileri ve belki boya-
ları ezmekte ve öğütmekte kullanılan
öğütme taşları. Kazılarda bulunmuş taş
kolye. Boncuk, kolye vb takılar belki de
bir statü nesnesi olarak kullanılıyordu.
xxxxxxxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxx xxxxxx

sine yolculuk etmiş gibi hissedebilirsiniz. Zira bu evler, on bin yıl önce burada yaşamış insanların yaptığı ve içinde yaşadığı evlerin bire bir kopyalarıdır. O insanların geride bıraktıkları kalınlardan yola çıkan arkeologlar ve onlara yardım eden Kızılkaya köylüleri tarafından inşa edilmişlerdir. Yaz aylarında giderseniz, dünyanın dört bucağından gelmiş arkeologların çalışmalarını kendiniz de bizzat gözlemleyebilir, hatta eğer kuşluk vakti gitmişseniz, belki bir bardak çaylarını bile içersiniz.

EVİN İÇİNE GİRDİĞİNİZDE önce çok hafif bir nem ve toprak kokusuyla karşılaşabilirsiniz. Işık kaynağı yalnızca demin içeri girmek için kullandığınız damdaki açıklık ve duvarların birine açılmış bir veya iki tane, pencere denemeyecek kadar küçük deliktir. Gözleriniz loş ortama alıştırdığında, artık evin içini adımlamaya başlayabilirsiniz. Zaten öyle çok büyük bir yer de değildir. Geçmişte burada yaşamış insanlar evlerini bir veya iki odalı, nadiren de üç odalı yapmışlardır. Genelde on, on iki metrekare büyüklüğünde bir ana oda ve bir de ona bitişik olan, daha küçük bir arka oda. Bazı evlerde oda-

nın bir köşesinde oturmak veya yatmak için kullanılan, yerden beş-on santimetre yükseltilmiş, topraktan bir seki (yüksekti) bulunur. Üzerine bir hayvan derisi veya sazardan ve çeşitli otlardan örülmüş bir hasır atılmıştır. Diğer bir köşede hem yemek pişirmekte hem de ısınmakta kullanılan, bir metre uzunluk ve kırk, kırkbeş santimetre genişlikte, dikdörtgen biçimli bir ocak bulunur. Bu ocaklar neredeyse standart olarak her evde vardır. Avuç içi büyüklüğündeki düz taşların çok muntazam bir şekilde yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş ocağın çevresi de belki etrafa kül, köz vb sıçramasını diye dik taşlarla kapatılmıştır.

Odanın duvarlarından ve damı destekleyen ortadaki ahşap dikmeden aşağıya çeşitli ot ve çiçek demetleri sarkar. Bunların hepsi Aşıklı Höyük kazıları sırasında bulunmuş ve yiyecek olarak veya tedavi amacıyla kullanılan havacıya

Pelescie ntotaqui quas alis soluptat laborib usaperum il eos elescie ntotaqu

otu, pisipisi otu, sabun otu, kedi otu, kuzu kulağı, sığır kuyruğu, gıcığı, çoban yastığı gibi ilginç ve komik isimli otlardır. Bunların bazıları köylüler tarafından kaynatıp suyunu içmek, yemek veya hayvanlara yem olarak vermek amacıyla günümüzde bile toplanır. Höyüğün girişinde karşılaştığımız Kadir Emmi'nin eşeğine yüklediği de işte bu otlardır.

Aşıklı Höyük'te geçmişte yaşamış insanların beslenmeleri büyük oranda bu tür yabancı bitkilere ve hasadı yapılan arpa, buğday, mercimek gibi bitkilere dayalıydı. Badem, çitlembik, nohut ve baklagillerin de yine bolca tüketildiği bilinmektedir. Ayrıca yerleşmede sürdürülen kazılarda bulunan çok büyük miktardaki kemiğe bakılırsa, Aşıklı Höyük insanları çok iyi avcılardı ve av sonucu elde edilen etin beslenmede hatırı sayılır bir yeri vardı. Yaban sığıru, yabancı koyun-keçi,

yabancı domuz, geyik ve karaca, Aşıklı insanları tarafından en çok avlanan ve eti tüketilen hayvanlardı. Koyun ve keçi, o binyıllık sürecin başlarında henüz evcil değildi, ancak yabancı türlerinin küçük sayılardaki sürüler halinde kontrol altına alındığı ve yerleşme içinde bakıldığı, zamanla da evcilleştirildikleri bilinmektedir. Bunların dışında, bugün de tükettiğimiz çeşitli kuş türleri, balıklar ve tavşan gibi küçük hayvanlar da Aşıklı'da yaşayan sıradan bir ailenin sofrasında bulunabilecek yiyecek çeşitleriydi.

Gözleriniz karanlığa iyice alışmışsa ve yerlere dikkatlice bakarsanız, bir köşede siyah renkli, parlak taşlardan oluşan bir yığına rastlayabilirsiniz. Bunlar obsidyen veya doğal cam denilen, yöresel ismi deve cıncığı olan, volkanik bir taş türüdür. Günümüzde nasıl bıçak, kaşık, silah gibi aletleri yapmak için çoğunlukla madenleri kullanıyorsak, on bin yıl önce Aşıklı'da yaşamış insanlar da avlanmakta kullandıkları ok ve mızrak uçlarını, hayvanları kesmekte, onların derilerini yüzmekte ve işlemekte ya da kendi sakallarını kesmekte kullandıkları bıçakları, ot biçtikleri orakları hep bu obsidyenden yapmışlardır. Aşıklı'nın da içinde yer aldığı Kapadokya Bölgesi, dünya üzerinde obsidyenin bulunduğu nadir bölgelerden biridir. Geçmişte yaşamış insanlar bu taşın kırıldığı zaman keskin yüzeyler oluşturduğunu ve nisbeten kolay işlenebildiğini fark etmiş ve uzun bir süre boyunca bu taşı çeşitli aletlerinin yapımında kullanmışlardır. Nadir bulunan bir taş türü olduğundan ve belki parlak rengi de insanları cezbedtiğinden, henüz daha herhangi bir ulaşım aracının bilinmediği, at, eşek, katırın evcilleştirilmediği bir dönemde, çok uzak bölgelere, örneğin Suriye'ye, İsrail-Filistin adı verilen bölgeye, Kıbrıs adasına kadar ihracı yapılmıştır. Aşıklı'da yaşayan insanların bu obsidyen kaynakları üzerinde bir hakimiyeti var mıydı, "ticaret" ilişkisinden bir kazançları oluyor muydu, bilmek imkansız. Fakat Aşıklı'da Kızıldenez veya Akdeniz kökenli deniz kabuklarının bulunduğunu eklemek gerekir.

Bir yetişkine ait iskelet. Aşıklı'da ölümlerin bazıları evin tabanına açılan çukurlara, genellikle anne karnı (hoker) pozisyonunda gömülürdü.

"T Binası" adı verilen özel işlevli yapı. Tabanlar ve duvarların bir kısmı kırmızı boyalıdır. Fotoğrafın sol alt kısmında yapının birkaç defa yenilediğine işaret eden katmanlar görülmektedir.

Aşıklı Höyük'ün bulunduğu çevredeki köy çocuklarına verilen bir günlük arkeoloji eğitim/ tanıtımından bir kare.

Deneysel bir evin içinde deneme amacıyla yakılan ocak.

Arkeozooloji çalışmaları. xxxxxxxx
xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx xxxxxx xxxxxxxx

Bir deneysel evin içi.
Aşıklı'da binyıllar önce konutlarda kapı yoktu; evlere giriş için damda bırakılan açıklıklar kullanılırdı.

OBSİDYEN DIŞINDA, YİNE VOLKANİK taş türleri olan bazalt, granit ve tuf de Aşıklı insanları tarafından çeşitli aletlerin yapımında çok sık kullanılan taşlardır. Özellikle bitkilerin öğütülmesinde kullanılan havan, havan eli

Pelescie ntotaqui quas alis soluptat laborib usaperum il eos elescie ntotaqu

gibi öğütme taşları; badem, fıstık gibi yemişlerin kabuklarından ayrılmasında kullanılan tokaç ve çekiç gibi aletler hep bu volkanik kayalardan yapılmıştır. Alet yapmakta kullanılan bir diğer malzeme ise hayvan kemikleri ve boynuzlardır. İğne, bız, kaşık ve hatta kürek gibi aletler ile boncuk gibi süs eşyaları için, avlanan hayvanların kemikleri kullanılmıştır.

Gözlerinizi evin zemininde biraz daha dikkatli gezdirerseniz, tabana açılan ve daha sonra üzeri toprakla kapatılıp iyice bastırılan bir çukurun varlığını fark edebilirsiniz. Bu muhtemelen bir Aşıklı evindeki mezarın bir kopyasıdır. Aşıklı insanları, ölülerinin bazılarını yaşadıkları evin tabanına bir çukur açarak oraya gömüyor, daha sonra çukuru doldurup üzerini kapatarak aynı yerde yaşamaya devam ediyorlardı. Bugün bize en hafif ifadeyle ürkütücü gelecek bu uygulama, Aşıklı yerleşmesinin de ait olduğu Neolitik Dönem'de hemen her yerde sıklıkla uygulanan bir gelenektir. Tabi Aşıklı'da ölen her birey bu şekilde evin tabanı altına gömülmemişti. Kazılarda bu şekilde gömülmüş seksen kadar bireye ait iskelet ortaya çıkarılmıştır. Bu iskeletlerin incelenmesi neticesinde, Aşıklı insanların ortalama olarak 30-35 yaşında öldükleri tespit edilmiştir. Bugünkü uygarlığımızda bu yaş, hayata başlama yaşı değilse bile en fazla yolun yarısıdır.

Aşıklı'da ölen her birey evin tabanının altına gömülmediyse, nereye gömüldüler? Maalesef bu sorunun cevabı henüz

Arkeobotani çalışmalarıxxxxx xxx
xxxx xxxxxxxx xxxxxx xxxxxx xxxxxx
xxxxxxxx xxxxxxxxxxx xxxxxxx xxxxxxx
xxxxxxxxxxxx xxxxxxxxxxx xxxxxxxxxxx

Deneysel evlerin yapım aşamasından bir fotoğraf. Kalıba dökülmüş kerpiçler güneşte kurumaya bırakılırken, bir taraftan da kurumuş kerpiçlerle duvarlar yapılıyor.

bulunabilmiş değil; belki çok uzun bir süre de bulunamayacak. Ayrıca, cevabı zor olan bir soru da neden bazı kişilerin ev tabanı altına gömüldüğü ve diğerlerinin gömülmediğidir. Evin içine gömülen insanların ayrıcalığı acaba neydi?

Artık bu çok sade olan evin içinde görülebilecek çok fazla şey kalmadı. Dışarı çıkıp tepeye tırmanmak, bütün bu bilgilerin edinildiği kalıntıları gezmek gerekir. Tepede görülebilecek şeyler sınırlıdır ve muhtemelen pek de göz alıcı değildir. Zamanın hışmından evlerin temelleri, duvarların bir kısmı ancak kurtulabilmiştir. Buna rağmen tepenin en yüksek noktasına çıktıktan sonra yüzünüzü Hasan Dağı'na döner ve aşağı doğru yürürseniz, Aşıklı'daki özel yapıların olduğu kesime ulaşırsınız.

Aşıklı yerleşmesi, zamanında iki kesimden oluşuyordu. Bir kesim, içini gezdiğimiz evlerden oluşan konut alanıydı. Diğer kesimde ise bu konutlardan daha farklı özellikleri olan yapılar vardı. Bu iki kesimi dört metre genişliğindeki çakıllı bir yol net bir biçimde ayırıyor-

du. Özel yapılardan bir tanesi yirmi beş metre kare ebadında kare bir yapıydı ve evin tabanı kireçle sıvandıktan sonra aşı boyasıyla kırmızıya boyanmıştı; duvarları ve sekiler de yine kırmızı boyalıydı. Yani yapının içine girildiğinde dört bir yanı kırmızıya boyanmış bir mekana girilmiş olurdu. Dört köşede ise ahşap dikmeler ve dikmelerin oturduğu büyük taşlar vardı. Duvarların birine ise dışarıya açılan küçük bir kanal yapılmıştı. Bu yapı muhtemelen bir takım törenlerde kullanılmıştı ve bu törenlerde bir tür sıvı akıtılıyordu. Bu yapının çevresinde ise

Pelescie ntotaqui quas alis soluptat laborib usaperum il eos

onunla ilişkili olan ve büyük olasılıkla yerleşmenin sakinleri tarafından ortaklaşa kullanılan başka mekanlar bulunuyordu. Bu yapı grubunun işlevinin ne olduğuna dair, uzmanlar tarafından çeşitli

yorumlar yapılmıştır. Bunların tapınak ya da herkesin toplanıp ortak kararlar aldığı bir tür meclis, ya da bazı özel günlerde, toplumsal törenlerde kullanılan yapılar olduğu iddia edilmiştir.

AŞIKLI HÖYÜK SAKİNLERİ aşağı yukarı bin yıl boyunca yaşadıkları bu yeri, yaklaşık dokuz bin yıl önce terk edip başka bir yere göç ettiler. Nereye ve neden gittikleri de birçok bilinmezden yalnızca bir tanesidir. Belki yakın çevredeki daha uygun bir yere gittiler belki de çok daha uzaklara. Aradan dokuz bin yıl geçti ve bütün o yapılar, Aşıklı Höyük denilen tepecik haline gelip unutuldu. Ta ki 1989 yılında İstanbul Üniversitesi'nden Ufuk Esin başkanlığındaki bir ekip burada kazılara başlayana dek.

Araştırmalar bugün yine İstanbul Üniversitesi'nden Mihriban Özbaşaran başkanlığında, uluslar arası bir ekip tarafından devam ettiriliyor ve bu kazılarla on bin yıl önce Melendiz Nehri kıyısında sürdürülen yaşama ilişkin bilgilerimize her gün bir yenisi ekleniyor. ■